

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Манайло-Приходько Ренати Юріївни

«Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність дослідження визначається складністю та неоднозначністю процесів, які характерні для еволюції та функціонування української партійної системи. З одного боку, така еволюція пов'язана зі становленням загальнонаціональних партій, а з іншого, за результатами місцевих виборів 2006, 2010 та 2015 рр., можна констатувати появу в Україні потужних регіональних партій, незважаючи на те, що згідно з чинним законодавством створення таких заборонено.

Актуалізується дослідження і у зв'язку з децентралізацією влади в Україні та утворенням об'єднаних територіальних громад. Проведення виборів у громадах, посилює роль та відповідальність місцевих партійних організацій за формуванням політичних коаліцій в органах місцевого самоврядування, які визначатимуть порядок денний суспільно-політичного життя нових територіальних утворень.

Аналіз цих питань стає вагомою проблемою у розвитку вітчизняної політичної науки, сприяє чіткому визначенню ролі регіональних партійних структур у політичному процесі. Вивчення регіональних процесів партійного будівництва в Україні дасть змогу розв'язати складну теоретико-методологічну проблему дослідження регіональних партійних структур та політико-прикладну проблему функціонування регіональних політичних режимів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх наукова новизна. Основні завдання дослідження, сформульовані авторкою, полягають у з'ясуванні та аналізі

особливостей регіонального розвитку партійної системи України, характеристиці регіональних партійних структур упродовж 1991–2015 років. Таке коло завдань визначило відповідні алгоритми та методологію дослідження. Дослідницька логіка Р.Манайло-Приходько відображена в структурі роботи, яка, на нашу думку, є виваженою і послідовною та такою, яка дозволила їй розкрити зміст теми та виконати поставлені завдання (с. 11–12).

Не викликає заперечень наукова новизна роботи, яка констатована нею у вступі (с. 19–21), викладена у розділах роботи (с. 32–41; с. 85–100; с. 105–119; с. 186–203), узагальнена у висновках до розділів (с.100–104; 150–154; 203–206) та загальних висновках до роботи (с. 208–218). Висновки до роботи побудовані у відповідності до завдань, що свідчить про завершений характер наукового дослідження (с.203–208).

Доречно, на наш погляд, відзначити високий рівень володіння дисертантом технікою та технологією загальнотеоретичних і специфічних методів вивчення регіональних політичних процесів. Відтак, для досягнення мети, авторка роботи розробила власний підхід до вивчення розвитку і функціонування партійної системи у регіональному вимірі. Дослідницька модель автора є багаторівневою і включає: методологію аналізу партійних систем у перехідних суспільствах; концепт демократичних переходів і неопатримоніальних режимів; методологію вивчення націоналізації партійних систем та регіональних партій; емпіричні методи дослідження політичних партій і партійних систем (с.44—58; с.100–104).

Таким чином, сформувавши в другому розділі роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження регіональних особливостей функціонування партійних систем» власну дослідницьку модель, авторка вдало використовує її для аналізу регіональних партійних структур та партійної системи України загалом.

Заслуговують на увагу методологічні засади дослідження розвитку партійної системи України у загальнонаціональному та регіональному

вимірах (с. 58–85). Авторкою запропонована періодизація розвитку партійної системи України, де критерієм виокремлення періодів постають електоральні цикли, що включають президентські, парламентські й місцеві вибори. Нею доведено, що на відміну від європейських демократій, де початком періоду зазвичай є парламентські вибори, в українській політичній практиці за початок кожного нового періоду доцільніше брати президентські вибори. Грунтуючись на такому підході, вона виділяє такі три періоди: 1) 1991–2004 рр.; 2) 2004–2014 рр.; 3) починаючи від 2014 р.

Проблематика третього розділу роботи «Регіональні особливості структурування партійного простору України у межах загальнонаціональних виборчих циклів 1991–2004 рр.» пов'язана з вивченням регіональної структури партійної системи України за результатами установчих виборів 1990–1994 рр. та парламентських виборів 1998 і 2002 рр.

Авторкою встановлено амбівалентний впливу установчих виборів на суспільно-політичні процеси в Україні, які, з одного боку, успішно виконали покладені на них функції в умовах пактового демократичного переходу, а з іншого, сприяли встановленню гібридного політичного режиму, який залишається таким і дотепер.

У розділі охарактеризовано парламентські та місцеві вибори 1998 р. і показано їхній вплив на конфігурацію регіональних партійних структур. Авторкою наголошено на регіональній специфіці результатів голосування і констатовано, що найбільш розпоросеним розподіл голосів за партійними списками був у центральних областях, де виборці проголосували за шість-вісім партій, більш сконцентрованим – у східних, південних і західних регіонах, де голоси розподілилися переважно між трьома-п'ятьма партіями.

Зафіксовано перемогу лівих сил на виборах, обмеженість територіальної підтримки національно-демократичних сил переважно Західним регіоном, появу феномену політичних партій одного регіону (в Закарпатській області – СДПУ (о), Дніпропетровській – ВО «Громада», Сумській – ПСПУ).

За результатами парламентських виборів 2002 р., дисертантка виділяє суттєві зрушення у конфігурації партійної системи України в порівнянні з 1994 та 1998 рр. Найпомітнішими з них, на її думку, такі: домінування на Галичині Блоку В.Ющенка «Наша Україна» та БЮТ, в Донецькій області – Партії Регіонів та істотне зменшення електоральної підтримки лівих політичних партій на півночі України.

У четвертому розділі роботи «Регіоналізація партійного впливу у контексті суспільно-політичних процесів упродовж 2004–2015 рр.» досліджується регіональна конфігурація партійної системи України за результатами електоральних циклів 2004–2007 рр., 2010–2012 рр., 2014–2015 рр. Авторкою зазначено, що електоральне розмежування, яке виникло за результатами президентських виборів 2004 р. сформувало електоральну мапу включно з парламентськими виборами 2012 р., структурувавши розподіл голосів виборців у регіональному поділі «Захід–Схід».

Дисертанткою доведено, що позачергові вибори до ВР України 2014 р. кардинально змінили формат партійної системи та його акторну структуру. До парламенту пройшли нові політичні партії: ПП «Народний фронт», ПП «Блок Петра Порошенка», ПП «Опозиційний блок», ПП «Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка, ВО. Регіональні електоральні симпатії були структуровані наступним чином: ПП «Опозиційний блок» отримав перемогу у 5 областях Східної України, а Південна, Центральна і Західна Україна підтримала інші політичні сили.

Результати дисертаційного дослідження Р. Манайло-Приходько позначені науковою новизною, зокрема авторкою охарактеризована структура регіональної конфігурації партійної системи України. Нею визначено, що партійну систему України на регіональному рівні утворюють такі складові: 1) загальнонаціональні партії: загальнонаціональні парламентські політичні партії, які на виборах до Верховної Ради України долають виборчий бар'єр; загальнонаціональні непарламентські партії, котрі здобули на парламентських виборах не менше 1 % голосів виборців; 2)

регіональні політичні партії: партії, що перемагають на місцевих виборах в одній або декількох областях України і суттєво впливають на формування місцевих органів влади; етнічні регіональні партії, які діють на територіях компактного проживання національних меншин; 3) субрегіональні партії: політичні партії одного/декількох одномандатних виборчих округів; локальні партії, котрі місцеві політики ситуативно використовують для забезпечення електоральної підтримки на виборах до органів місцевого самоврядування (обласні, районні, місцеві ради).

Р. Манайло-Приходько удосконалено пропозиції стосовно поліпшення нормативно-правової основи діяльності українських політичних партій і виборчого законодавства та концепт регіонального політичного режиму в контексті його впливу на функціонування регіональних партійних структур.

Також у роботі набули подальшого розвитку методологія розрахунку евклідової відстані, індексу націоналізації партійної системи, індексів ефективної кількості партій, фракційності, усталеності партійних уподобань, диспропорційності для виміру особливостей функціонування та розвитку регіональних партійних структур. За результатами розрахунку вперше зроблено порівняльний аналіз регіонів України щодо типовості/девіантності голосувань за провідні політичні сили, оцінено конфігурацію регіональних партійних структур, виявлено причини усталеності/неусталеності партійних уподобань виборців. У даному контексті слід зазначити, що розрахунок низки індексів є значною перевагою роботи і зроблено авторкою вперше.

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Результати дослідження можуть бути використані: для подальшої наукової розробки теорії політичних партій та партійних систем; органами державної влади та місцевого самоврядування в їхній політичній практиці (розробці нормативно-правової бази функціонування політичних партій, відносинах з політичними партіями, організацією виборчих кампаній тощо); представниками політичних партій і громадських організацій для вдосконалення їхньої

роботи з громадянами; у навчальному процесі у вищих навчальних закладах при викладанні курсів теорії партій і партійних систем, політичної регіоналістики, політології.

Повнота викладу сформульованих в дослідженні наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні результати проведених дисертанткою досліджень, теоретичні та методологічні положення і практичні рекомендації опубліковані у 13 публікаціях, 6 з яких у фахових виданнях з політичних наук та одна – у зарубіжному виданні, що входить до наукометричної бази даних. Основні положення роботи пройшли апробацію на 6 всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Логіка викладу матеріалів дисертаційного дослідження, структура та стиль дозволяють вважати його самостійним, завершеним дослідженням. Зміст автореферату повністю відображає основні положення, висновки та узагальнення, що містить дисертаційне дослідження. Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду робіт.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Р.Манайло-Приходько необхідно висловити ряд зауважень та побажань щодо окремих положень:

По-перше, характеризуючи регіональні особливості структурування партійного простору України у контексті загальнонаціональних виборчих циклів 1994–2004 рр., авторка роботи більш системно та детально досліджує західний і центральний регіони, в той час як аналіз південного і східного залишається дещо схематичним. Хоча протягом цього періоду в Криму активно діяли громадські організації і рухи кримських татар, а на сході України активно утворювались проросійські політичні партії. Вказані процеси залишились у роботі малодослідженими.

По-друге, дискусійною, на наш погляд, є концепція установчих виборів, до яких дисертантка відносить вибори Верховної Ради України 1990 та 1994

рр. і Президента України 1991 року, викладена у підрозділі 3.1. «Конфігурація регіональної партійної структури за результатами установчих виборів 1990–1994 рр.». Саме ці вибори привели до влади оновлену комуністичну еліту. З іншого боку, багато дослідників вважають, що відмова від проведення дострокових виборів Верховної Ради України після прийняття «Акту проголошення незалежності України» 24 серпня 1991 не дозволила сформувати якісно нові інститути політичної влади.

По-третє, після ухвалення урядом 1 квітня 2014 р. Концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні розпочалось активне утворення об'єднаних територіальних громад. Відповідно до алгоритму утворення громад в них відбуваються перші вибори, на яких громадяни обирають старост та представницькі органи влади. Відтак, аналізуючи регіональні партійні структури, авторці доцільно було б показати які політичні сили домінували на цих виборах, і яким чином це впливатиме на подальший розвиток партійної системи у регіональному вимірі.

По-четверте, дисертантка використала значну кількість додатків (34 сторінки), що підтверджує відповідний науковий рівень дослідження. У додатках зібраний широкий емпіричний матеріал, який відображає кількісні характеристики щодо чисельності партій, їх структуризації, електоральних преференцій у розрізі регіонів, тощо. Проте весь матеріал подається лише у вигляді таблиць, не використовуються інші графічні форми представлення інформації (графіки, діаграми, гістограми і т.д.) які дозволяють добитись більшої наглядності і глибшого аналізу емпіричних даних. Використання додатків у тексті дисертації має епізодичний характер, що дещо зменшує їхню значимість для роботи загалом.

Висловлені зауваження не знижують наукової значимості дисертації, мають дискусійний характер і швидше є побажаннями для подальшої розробки даної проблематики. Вони не впливають на позитивну оцінку даного дисертаційного дослідження, яке містить актуальний теоретичний і

практичний матеріал. Запропоновані дисертанткою результати та висновки дослідження мають беззаперечну науково-практичну цінність для політичної науки. Поставлена у дослідженні мета досягнута, основні завдання успішно вирішені

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих узагальнень і висновків, дисертаційна робота Р.Ю.Манайло-Приходько «**Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України**» відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук,
директор Центру соціальних досліджень
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри політології

І.І.Доцяк

І.І. Доцяк			ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів			
Державного вищого навчального закладу			
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника			
вул. 02125266			
• 10 •	10	20 18	р.